



ЖАҒАНДЫҚ КРИПТОВАЛЮТАҒА БЕЙІМДЕЛУДІҢ ЖАҢА БЕТАЛЫСЫ: ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АҒЫМДАҒЫ ЖАҒДАЙ

Біздің күнделікті өмірімізде криптовалюта туралы мәліметтер көбейген сайын криптовалюта мен орталықтандырылмаған қаржылық платформаларға қызғушылық артып келе жатқаны байқалады. Криптовалютаға қаржы салу арқылы айтарлықтай пайда табу немесе үлкен шығынға ұшырау туралы жаңалықтар да криптовалюта танымалдығын арттыра түседі. Елдердің орталық банктері мен экономика министрліктері сияқты тиісті мекемелер крипто әлемін мұқият қадағалап, оның көптеген маңызды қаржылық мүмкіндіктерін пайдалану үшін бірқатар зерттеулер жүргізгені белгілі. Блокчейн технологиясымен қамтамасыз етілген мүмкіндіктер қазіргі уақытта қаржы секторында кеңінен қолданылады. Бұл салада көптеген елдердің орталық банктері өздерінің Орталық банк цифрлық валютасын (ОБЦВ) зерттеп келеді. Әлемде ОБЦВ бойынша зерттеулер 100-ден астам елде жүргізіледі. Криптовалюта идеясы турғысынан орталықтандырылмаған және делдалдық ақша аудару жүйесі ретінде пайда болғанымен, соңғы бірнеше жылда жаһандық бейімделу үрдісімен баламалы инвестициялық аймаққа және қаржылық әлемге айналды. Бұл үдерісті сандармен көрсететін болсақ, крипто биржасының көлемі 2013 жылғы 1 миллиард доллардан 2019 жылдың соңында 190 миллиард долларға дейін өскеннен кейін 2021 жылы 2,8 триллион доллармен шарықтау шегіне жетті, ал 2022 жылдың шілдесінде 960 миллиард долларға дейін төмендеді. Елдердің криптовалюта активтеріне бейімделу үдерісін қарастыратын болсақ, даму үстіндегі экономикалардың дамыған елдерге қарағанда криптовалюталарды тезірек қабылдауы қызық. Crypto Adaptation Index 2021 тізіміне қарасақ, Вьетнам, Үндістан, Пәкістан, Украина және Кения тиісінше алғашқы бесікке кіреді. Алғашқы 20 елдің ішінде АҚШ 8-ші, Қытай 13-ші орында. Бұл үрдістің негізгі себептерінің қатарында олардың жергілікті валюталары күнсыздануға қарсы жеткілікті күшті емес болғандықтан құны бойынша долларға бекітілген тұрақты криптовалюталарға инвестиция және жұмысшылардың ақша аударымдарында криптовалюталар арқылы жөнелудің артуы болды. Бәлкім, криптовалюта нарығының кеңеюін және үлкен аудиторияны қызықтыруын жалғастыру үшін ең үлкен кедергі сенімнің алаңдаушылығын тудыруы мүмкін, өйткені бұл қаржылық орта ешқандай жолмен жаһандық ауқымда реттелмейді. Осыған байланысты кейбір мемлекеттерде криптовалюталарға қатысты транзакцияларды, әсіресе криптовалюта нарығындағы транзакцияларды және криптомайнинг операцияларын өз шекараларында реттеу және бақылау үшін белгілі зерттеулер бар. Осыған байланысты Украина 2022 жылдың наурыз айында елдегі криптовалюта индустриясы үшін құқықтық негіз жасайтын

заң шығару арқылы көптеген елдерді басып озды. Ресейдің Украинада жалғасып жатқан оккупациясы елдің бұл саладағы жұмысын жүргізуіне кедергі болмаса да, керісінше оны жеделдете түсті. Киев әкімшілігіне жіберілген қаржылық көмектің бір бөлігінің крипто ақша аударымдары арқылы жүзеге асырылуы да бұл қадамға оңды жағдай туғызды. Дегенмен, елдегі криптовалюта нарығына қатысты зерттеулерге қарасақ, Украинаның соңғы жылдары бұл бағытта көп жұмыс жасағанын көреміз. Өйткені 2015 жылдан бастап криптографиялық активтерді реттейтін заңның күшіне енуі бойынша зерттеулер жүргізілуде. Олардың ішінде маңызды бастамалардың бірі – Украинаның Цифрлық трансформация министрлігі ең ірі криптовалюта биржаларының бірі Binance-пен виртуалды активтер мен валютаның әлеуетті құқықтық мәртебесі бойынша бірлескен ынтымақтастық туралы өзара түсіністік меморандумына қол қойды. 2022 жылдың наурыз айында қабылданған заң, әдетте, шетелдік және украиндық криптовалюта биржаларына заңды түрде жұмыс істеуге және криптокомпаниялардың банктерде шот ашуына мүмкіндік береді. Президенті Наіб Букеле биткойнді ресми валюта ретінде қабылдаған Сальвадор биткойнге мемлекет ретінде инвестиция салып, криптовалюталарды тану және құқықтық инфрақұрылымда тың қадам жасады. Осы бағытта Сальвадор үкіметі блокчейн технологиясының артықшылықтарынан гөрі Биткойнға көбірек назар аударатын ақша аударумен де, инвестициялау логикасымен де, крипто әлеміне қадам басты. Қазақстандағы крипто әлеміндегі оқиғаларға қарасақ, көптеген басқа елдермен салыстырғанда электр қуатының арзандығы криптомайнерлердің назарын аударатын маңызды факторлардың бірі болды. Екінші жағынан, Қытайдың соңғы жылдары елдегі криптомайнерлерге деген қатал көзқарасына байланысты басқа елдерге баруды ұйғарған кейбір крипто-кеңшілер Қазақстанға қоныстанғанды жөн көрді. Осылайша, Қазақстан биткойн өндірісі бойынша әлемдегі жетекші елдердің қатарынан орын алды. Осы оқиғалардың барлығында халықтың криптовалюталарға деген қызығушылығын қарастыратын болсақ, 2022 жылы жаһандық криптовалюта нелеріне арналған листингте Қазақстанда 304 651 адамның криптовалюталары бар екені көрсетілген. Бұл көрсеткіш бойынша Қазақстан Орталық Азияда Өзбекстаннан (584 526 адам) кейін екінші орында тұр. Қазақстандағы криптовалюталарға қатысты ережелерге қарасақ, 2020 жылғы 25 маусымда қабылданған «Қазақстанның кейбір заңнамалық актілеріне цифрлық технологияларды реттеу мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан заңына криптовалюта туралы бөлім қосылды. Осылайша, Қазақстанда кеншілерге ресми түрде жұмыс істеуге

мүмкіндік беретін цифрлық тау-кен өндіру рәсімделді. Тағы бір маңызды жаңалық, Қазақстанда 2022 жылдың 1 қаңтарынан бастап цифрлық тау-кен өндіру салығы күшіне енген кезде салық мөлшерлемесі цифрлық тау-кен өндірумен тұтынылатын 1 киловатт-сағат электр энергиясы үшін 1 теңге (шамамен 0,0023 АҚШ доллары) болып белгіленді. Алайда, 2022 жылдың мамырында бұл тарифті түрлі санаттар бойынша 10 теңгеге (шамамен 0,024 АҚШ доллары) дейін көтеру туралы түзету Қазақстан Республикасы Парламентінің төменгі палатасы Ассамблеясында қабылданды. Дәл осындай өзгерісте, егер крипто-кеншілер электр энергиясын жаңартылатын энергиядан алатын болса, салық 1 теңге (шамамен 0,0023 АҚШ доллары) болып қалады. Сонымен қатар, 2022 жылдың мамыр айында орын алған маңызды жаңалықтардың бірі - Binance бас атқарушы директоры Чанпэн Чжао 2022 жылғы 25 мамырда Қазақстанның астанасы Нұр-Сұлтанда Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев, Kazakhstan Digital Development, Инновациялар және авиация өнеркәсібі министрі Бағдат Мусин және басқа үкімет өкілдерімен кездесті. Кездесудің негізгі тақырыптары блокчейн технологиясы бойынша білім беру, цифрлық қаржыландыру және криптоиндустрияны дамыту болды. Кездесу соңында ҚР Цифрлық даму, инновациялар және авиация өнеркәсібі министрлігі мен Binance арасында өзара түсіністік туралы меморандумға қол қойылды. Осылайша, Binance Қазақстан Республикасындағы криптоактивтерге қатысты заңнамалық база мен реттеу саясатын әзірлеу жөнінде кеңес береді. Ынтымақтастықта Қазақстанның Цифрлық даму, инновациялар, авиациялық индустрия министрлігі және Binance криптовалюта нарығы мен банктік инфрақұрылымды біріктіру мүмкіндіктерін зерттейді, сондай-ақ жергілікті және шетелдік таланттарды қолдау арқылы Astana Hub-қа аймақтық блокчейн орталығына айналуға көмектеседі. Осы оқиғалардан кейін түрлі криптовалюта биржаларының Алматы қаласының орталығындағы әртүрлі нүктелердегі билбордтарда өз орындарын алып жатқаны да байқалады. Қорытындылай келе, криптовалюта әлеміне бейімделу жалғасып жатқан бұл тренд аясында көптеген елдер әртүрлі көзқарас танытып отыр. Қазақстанға қарасақ, криптомайнинг мәселесімен байланысты крипто активтерін реттеу және бақылау мақсатында соңғы жылдары маңызды қадамдар жасалғанын көреміз. Осы серпілістерді жан-жақты және ертерек жүзеге асыру Қазақстанның дамып келе жатқан баламалы қаржы әлеміндегі оқиғалардан қалыспай, қажетті бақылау тетіктерін құруына үлкен септігін тигізеді. Осылайша, блокчейн технологиясын қолдану кеңінен тарап, крипто-активтер туралы жаңалықтар күн санап артып, бизнестің жаңа бағыттарын құруға болады.

Саясат, сыртқы қатынастар және қауіпсіздік

- Өзбекстан мен Түркия арасындағы дипломатиялық қарым-қатынастың 30 жылдығына орай Анкарада салтанатты қабылдау ұйымдастырылды. Қабылдауға бауырлас екі елдің Сыртқы істер министрлері Джейхун Байрамов пен Мевлүт Чавушоглу қатысты. Министр Чавушоглу өз сөзінде Еуразия аймағының гүлденуіне үлес қосу Түркияның сыртқы саясатындағы маңызды басымдықтардың бірі екенін атап өтті (Trtworld.com, 06.06.2022).
- Ереванда Ұжымдық қауіпсіздік шарт ұйымына (ҰҚШҰ) мүше елдердің Сыртқы істер министрлері кеңесінің отырысы өтті. Қатысушылар халықаралық және өңірлік жағдайды және оның ҰҚШҰ-ға мүше мемлекеттердің қауіпсіздігіне әсерін сарапта салды. Отырыс қорытындысы бойынша министрлер ҰҚШҰ-ға мүше мемлекеттер өкілдерінің 2022-2024 жылдарға арналған сыртқы саясат, қорғаныс және қауіпсіздік жөніндегі консультативтік жоспарын бекітетін Халықаралық қауіпсіздік мәселелері кеңесіндегі мәлімдеме қабылданды (Avesta.tj, 11.06.2022).
- Нұр-Сұлтан қаласында Орталық Азия мен Қытай Сыртқы істер министрлерінің 3-ші кездесуі өтті. Кездесу барысында тараптар 2022 жылғы 25 қаңтарда дипломатиялық қарым-қатынастардың орнағанына 30 жыл толуына арналған Орталық Азия мен Қытай президенттерінің онлайн-саммитінде жарияланған бастамаларды жүзеге асыру жолдарын талқылады. Іс-шараның нәтижесінде «Өңірлік ынтымақтастықты дамытудың 2022-2025 жылдарға арналған жол картасы» атты Бірлескен мәлімдеме қабылданды (Avesta.tj, 09.06.2022).
- Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев елімізге ресми сапармен келген Қытайдың Сыртқы істер министрі Ван Иді қабылдады. Тараптар Қазақстан-Қытай ұзақ мерзімді жан-жақты стратегиялық серіктестігінің жағдайы мен даму перспективаларын талқылады. Тоқаев Қазақстан Қытайдың жаһандық қауіпсіздік пен даму саласындағы бастамаларын қолдайтынын атап өтті. Ван И Президент Тоқаевқа ҚХР Төрағасы Си Цзиньпиннің жалпыхалықтық референдумның сәтті аяқталуына байланысты құттықтауын жеткізді (Kazinform, 07.06.2022).
- Біріккен Араб Әмірліктерінің (БАӘ) Үкімет істері министрі Мұхаммед бин Абдулла әл-Гергауи бастаған делегацияны Өзбекстанға сапары аясында Президент Шавкат Мирзиёев қарсы алды. Кездесу барысында БАӘ үкіметінің Өзбекстандағы кең ауқымды реформалар бағдарламасын толық қолдайтыны баса айтылды. 2022 жылдың басынан бері Өзбекстанда екіжақты сауда көлемі екі есеге өсіп, 45 жаңа бірлескен кәсіпорын құрылды. БАӘ-нің жетекші компаниялары 3 миллиард долларды құрайтын 17 ірі жобаны жүзеге асыруда (KUN.UZ, 11.06.2022).
- Душанбеде «Су тұрақты даму үшін 2018-2028 жылдарға арналған» халықаралық іс-қимыл онжылдығы халықаралық конференциясы аясында Тәжікстан Сыртқы істер министрінің орынбасары Содик Имоми Қырғызстан Сыртқы істер министрінің орынбасары Динара Кемеловамен кездесті. Кездесу барысында тараптар екі ел арасындағы түрлі салалардағы екіжақты және көпжақты ынтымақтастықтың ағымдағы жағдайы мен перспективаларын талқылады. Министрлер орынбасарлары екіжақты қарым-қатынастардың өзекті мәселелерін шешуде үздіксіз сындарлы диалогты қолдаудың маңыздылығына назар аударды (Avesta.tj, 08.06.2022).

Экономика, қаржы және энергия

- Азия даму банкінің (АДБ) вице-президенті Шисин Чен АДБ Тәжікстанда алты жаңа даму жобасын жүзеге асыруды жоспарлап отырғанын мәлімдеді. Жобалар қаржы секторын, жолдарды, энергетика секторын, қалалық су және канализацияны және апат тәуекелдерін басқаруды жақсартуға көмектеседі деп күтілуде. Тәжікстан ЭКЮ-ға 1998 жылы кіргеннен бері банк 2,3 миллиард доллардан астам көмек, оның ішінде 1,7 миллиард доллардан астам грант бөлген елдің ең ірі көпжақты даму серіктесі болды (Avesta.tj, 08.06.2022).
- Жақында ҚР Ауыл шаруашылығы министрі Ербол Қарашөкеев Қазақстан астық пен ұн экспортына шектеуді қысқартуға дейін ұзартуға мүмкін екенін мәлімдеді. Қарашөкеев 15 маусымға дейін 1 миллион тонна астық пен 300 мың тонна ұн экспортына арналған квоталар жарамды болатынын атап өтті. Министрлік 2022 жылы Қазақстанда астық жинау өткен жылмен салыстырғанда 15 пайызға артып, 13-13,5 миллион тоннаны құрайтынын болжап отыр (Qazaq TV, 07.06.2022).
- Өзбекстан президенті Шавкат Мирзиёевтің төрағалығымен экономикада жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды арттыру шаралары туралы бейнеконференция өтті. Президенттің айтуынша, Өзбекстан жыл сайын 10 миллиард долларға электр қуаты мен газ тұтынады. Реформалар электр қуатының үзілуін айтарлықтай қысқартуға әкелді. Қазір Өзбекстан халқының кем дегенде 2-3 миллиард киловатт-сағат электр энергиясына қосымша сұранысы бар. Алдағы бес жылда бұл сұраныс тағы 10 миллиард киловатт сағатқа артады (Kun.uz, 10.06.2022).
- Қытай Сыртқы істер министрі Ван И «Орталық Азия – Қытай» форматындағы сыртқы істер министрлерінің үшінші отырысына қатысты. Тараптар «Бір белдеу – бір жол» жобасы аясында жоғары сапалы ынтымақтастықты жалғастыру, қолайлы қаржылық тетік құру мүмкіндігін қарастыру және ұлттық валюталардағы төлемдерді одан әрі кеңейту туралы шешім қабылдады. Тараптар Қытай-Еуропа желісінің қауіпсіз және тұрақты жұмысын және өндірістік тізбектердің тұтастығын қамтамасыз етеді және кедендік рәсімдерді жеңілдетуді ынталандырады (Kabar, 08.06.2022).
- Украина соғыс басталғалы бері грант пен несие түрінде 6 миллиард доллардан астам шетелдік көмек алды. Қазіргі қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін елге ай сайын 5 миллиард доллар көмек қажет. Жақында Украинаның қаржы министрі Сергей Марченко ел жыл соңына дейін шетелдік серіктестерден шамамен 20 миллиард доллар алады деп күтетінін хабарлады. Мамыр айында елге 1,5 миллиард доллар жіберілсе, маусым айында халықаралық серіктестерден 4,8 миллиард доллар алуды жоспарлап отыр (Ukrinform, 09.06.2022).
- Әзірбайжан энергетика министрі Парвиз Шахбазов елдің 2022 жылдың қаңтар-мамыр аралығында Еуропаға 4,5 миллиард текше метр газ экспорттағанын хабарлады. Әзірбайжанның жалпы экспортындағы Еуропаның үлесі 48 пайызға жетті. Әзірбайжанның Түркияға экспорты 3,6 миллиард текше метр газбен 38 пайызды құрайды. Қалған 14 пайызы Грузияға экспортталды. Министр газ экспорты өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 27 пайызға өскенін атап өтті (AzerNews, 10.06.2022).

Қоғам және мәдениет

- ТҮРКСОЙ ұйымының Бас хатшысы Сұлтан Раев Өзбекстанның Қокан қаласында болып, «Түрік халқының мемлекеттік дәстүрі мен мәдени мұрасын дамытудағы Қокан хандығының рөлі» тақырыбындағы конференцияға қатысты. Раев сапары аясында Ферғана губернаторы Хайрулло Бозаровпен де кездесті. Сұлтан Раев ТҮРКСОЙ бұл аймақтың мәдени мұрасын ілгерілету жөніндегі күш-жігерді қолдауға дайын екенін мәлімдеді (Turksoy.org, 09.06.2022).
- Халықаралық Түрік мәдениеті мен мұрасы қоры Венада «Түрік әлемін байланыстыратын әдеби көпір» атты іс-шаралар тізбегін бастайды. Алғашқы шара 2022 жылы 7 маусымда Венадағы Әзірбайжан мәдени орталығында Халықаралық түрік мәдениеті мен мұрасы қоры неміс тілінде басып шығарған «Әзірбайжандағы әйелдер өлеңдерінің» тұсаукесері болды. Іс-шарада Түрік әлемінің ажырамас бөлігі болып табылатын Әзірбайжан мәдениетінің бір бөлігі ретінде Әзірбайжан ақын әйелдерінің әдеби туындылары ұсынылды (Azertag.az, 09.06.2022).
- Біріккен Ұлттар Ұйымының Даму бағдарламасы, Өзбекстанның Экономикалық даму министрлігі және Ислам даму банкі Арал өңіріндегі ауылдық елді мекендердің әлеуетін арттыруға бағытталған жаңа бірлескен кәсіпорын құруда. Бұл жобаны жүзеге асыруға 5 миллион доллар бөлінді. Жаңа жоба экологиялық дағдарыстан ең көп зардап шеккен Қарақалпақстан Республикасын, Хорезм, Навоий және Бұхара облыстарын қоса алғанда, Арал өңірлерін қамтиды (Undp.org, 08.06.2022).
- Душанбеде «Су тұрақты даму үшін, 2018-2028 жылдар» халықаралық акциясының 10 жылдығына арналған 2-ші халықаралық конференция өтті. Шараға түрлі елдерден 2000-ға жуық жоғары лауазымды тұлғалар жиналды. Съезд қорытындысы бойынша осы мәселе аясында қорытынды декларация және бірқатар шаралар мен ұсыныстар әзірленді (Centralasia.news, 08.06.2022).
- Тәжікстан президенттігінің статистикалық агенттігі 2022 жылдың қаңтар-сәуір айлары аралығында Тәжікстан 50 елден 66 миллион долларға жуық 6300 тонна гуманитарлық көмек алғаны туралы хабарлады. Бұл 2021 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 3,3 есе көп. Ірі донор елдер арасындағы ең үлкен үлес 43,7 пайызбен АҚШ-қа тиесілі, одан кейін Жапония 6 пайызды, Үндістан 4 пайызды, Қытай 3 пайызды, Швеция 3 пайызды, Өзбекстан 2,3 пайызды, Ресей 2,2 пайызды және басқа елдерден құралған (ASIA-Plus, 09.06.2022).
- Ташкентте Шанхай ынтымақтастық ұйымына (ШЫҰ) мүше елдердің денсаулық сақтау министрлерінің бесінші отырысы өтті. Кездесуге қатысушылар ШЫҰ-ға мүше елдердегі COVID-19 індетіне қатысты ағымдағы жағдайды және осы салалардағы халықаралық ынтымақтастық құтуларын талқылағаны хабарланды. Қатысушылар телемедицина технологияларын, халық медицинасын, дәрі-дәрмек және санитарлық-эпидемиологиялық қызметтерді қолдану саласындағы мамандардың біліктілігін арттыру жөнінде күш-жігерін қосуға келісті (ASIA-Plus, 09.06.2022).